

Demokratins anatomi - att förstå demokrati

Innehåll:

1. Inkludering.....	1
2. Dialog	3
3. Kvalifikation och inkluderingens gränser	4
4. Medborgerlig värdighet	7
5. Den motvillige medborgaren.....	12
6. Lokal demokrati och centralmakten.....	14
7. Demokrati och hatets språk	15
8. Extern och intern exkludering.....	16
9. Demokrati och makt.....	17
10. Om skillnader och olikheter i samhället	19
11. Att försöka definiera demokratins ideologi	23

1. Inkludering

Den centrala ideologiska idén inom demokrati är *inkludering*, vilket demokratiforskningen återkommande understryker. Statsvetaren Albert Weale skriver att "inkludering är central för vår förståelse av demokrati" och påpekar hur lite uppmärksamhet detta får i debatten ("*relatively little attention has been paid to it*").¹ Demokrati är en betydligt djupare tanke, än enbart majoritetsstyre, enligt Weale:

Enligt denna definition försöker demokrati tillgodose intressen och åsikter hos alla möjliga individer. Demokrati tillåter konkurrens om makt och inflytande på inkluderande basis. Ett smalt urval angående medborgarskap betyder att politiska system misslyckas med att vara demokratiska, oavsett hur mycket privilegierade medborgare tillåts delta i beslutsprocesserna.²

---

¹ Albert Weale, *Democracy* (Hampshire, 2007), sid. 201. Originaltext: "Inclusion is central to our understanding of democracy.";

² Weale, sid. 208. Originaltext: "Democracy, on this definition, seeks to accommodate the interests and opinions of a wide range of individuals and allows competition for power and influence on an inclusive basis. A narrow basis for citizenship means that a political system in some sense fails to be democratic, no matter how much political participation by eligible citizens it allowed in the making of decisions."

Statsvetaren Robert A. Dahl anger inkludering som "en av demokratins hörnstenar".³

Statsvetaren Iris Marion Young, som publicerat ett av standardverken inom demokratiforskning – *Inclusion and democracy*, skriver:

Viktigast av allt är att demokratiska normer har inkludering som kriterium för legitimitet hos politiska beslut. Demokrati innebär jämlikhet, det vill säga att alla medlemmar av samhället inkluderas jämnt i beslutsprocesserna och har lika möjlighet att påverka. [...] Generellt bryter demokratier mot inkluderingsnormen.⁴

Den sista meningen är viktig, eftersom Young ställer den *demokratiska ideologin* i relation till *demokratisk politik* (demokrati som statsskick). Historikern Temma Kaplan skriver att ett gemensamt drag hos samtliga demokratirörelser har varit olika grupper "krav på inkludering i beslutsprocessen":⁵

Även de människor som inte har tillgång till det offentliga samtalet på grund av kön, ras eller etnicitet; som saknar förmånen att kunna organisera sig eller mobilisera; som saknar mötesplatser eller möjlighet att trycka tidningar, proklamationer eller affischer. Till och med dessa människor ansluter sig ofta till gräsrotsrörelser och försöker, via dem, att skapa stabila demokratiska organisationer.⁶

Det är dock skillnad på ideologi och praktisk politik. Det finns ingen stat som är helt och hållet demokratisk, eftersom samtliga samhällen på jorden på något sätt diskriminerar eller exkluderar vissa grupper och individer från att – åtminstone helt och hållet – delta i den politiska dialogen. Den demokratiska ideologins agitation angående inkludering syftar till ökad demokratisering av stater, fullt medveten om att en helt och hållet demokratisk

---

³ Robert A Dahl, *On democracy* (Yale, 2015), sid. 38.

⁴ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 52. Originaltext: "Most importantly, democratic norms mandate inclusion as a criterion of the political legitimacy of outcomes. Democracy entails political equality, that all members of the polity are included equally in the decision-making process and have an equal opportunity to influence the outcome. [...] Democracies frequently violate this norm of inclusion."

⁵ Temma Kaplan, *Democracy a World History* (Oxford, 2015), sid 36.

⁶ Temma Kaplan, *Democracy a World History* (Oxford, 2015), sid 36. Originaltext: "Even those who lack access to public forums because of their sex, race, or ethnicity, who lack leisure to organize and mobilize frequently, lack meeting places and even the paper on which to print news, proclamations, or posters, periodically join grass-roots movements and attempt through them to form stable democratic organizations."

statsbildning är en omöjlighet. "Ingen statsbildning har någonsin haft ett statsstyre som helt motsvarar kriterierna för en demokratisk process", skriver Dahl.⁷

På samma sätt har det heller aldrig existerat fullständig diktatur, eftersom även den mest exkluderande enväldige tyrann behöver assistans för att kunna hantera en statsbildning. Därmed uppstår oundvikligen dialog mellan diktatorn och de noga utvalda inkluderade grupperna (samhällseliter som exempelvis högadel, militärledningar, religiösa ledare och så vidare). Både fullständig demokrati och fullständig diktatur förblir praktiska omöjligheter.

2. Dialog

Inom demokratiteori sätts *inkludering* samman med begreppet *dialog*. Den inkluderande samhällliga dialogen är en ständigt pågående process, som är central för hur det goda samhället ska fungera, enligt demokratisk ideologi. Alla samhällsgrupper, minoriteter och individer är inkluderade i tvåvägskommunikation i ett fullbordat demokratiskt samhälle. Medborgarna talar och lyssnar i dialog med samhälle och stat. I ett demokratiskt statsskick manifesteras denna dialog politiskt inom beslutsprocesserna via särskilda medborgerliga rättigheter. Yttrandefrihet, pressfrihet och deltagandet i fria val utgör exempel på demokratisk dialog med samhälle och stat.

Det filosofiska begreppet för dialogprocessen är *dialektik*, definierat som ett sätt att fortlöpande ställa argument mot argument för att därigenom komma till nya insikter. Den tyske filosofen Friedrich Hegel (1770–1831) var en av flera filosofer som arbetade med dialektik. Nationalencyklopedin skriver:

Enligt Hegel var dialektiken såväl metoden att komma till verklig kunskap som verklighetens egen utvecklingsgång. Verkligheten utvecklades på alla plan genom motsägelser, och den dialektiska logiken tolererade, till skillnad från den traditionella, motsägelser.⁸

Den demokratiska ideologin ser den inkluderande samhällsdialogen – där argument fortlöpande ställs mot motargument – som den bästa metoden att åstadkomma *det goda samhället* och undvika beslut utifrån enbart majoritetssamhällets åsikter. Det innebär dock

---

⁷ "No state has ever possessed a government that fully measured up to the criteria of a democratic process." Robert A Dahl, *On democracy* (Yale, 2015), sid. 42.

⁸ "Dialektik", Nationalencyklopedin.

inte att demokratisk ideologi ställer sig neutral i det offentliga samtalet. Den demokratiska ideologin har en egen åsikt – inkludering – som den förfäktar inom dialogen med samhälle och stat, vilket bland annat medborgarrättsaktivisten Martin Luther King påpekade.⁹ I kampen mot antidemokrati får demokratin aldrig bli ”så objektivt analytisk att den glömmer att vara subjektivt engagerad”, sade King.¹⁰

3. Kvalifikation och inkluderingens gränser

Historiskt har mänsklighetens samhällen inkluderat och exkluderat olika samhällsgrupper utifrån många olika argument och i olika hög grad. De klassiska exemplen är kvinnor och slavar. De flesta historiska samhällen med demokratiska tendenser har uteslutit kvinnor och slavar, exempelvis demokratin i antikens Athen. Samtidigt finns exempel på kvinnor som blivit drottningar samt slavar som blivit kejsare, vilket i allra högsta grad inneburit inkludering i det politiska systemet. Slavstatus (att en människa utgör en annans egendom) är ett komplicerat historiskt fenomen. Vanligen har slavar placerats på botten av ett samhällets hierarki – men långt ifrån alltid. Slavar har även kunnat vara högt utbildade och eftertraktade experter, som innehaft stor makt. Det vill säga; slavar har både varit inkluderade och exkluderade i dialogen med samhälle och stat. Trots att slavstatus, som juridiskt fenomen, till sin natur är antidemokratiskt.

Kvalifikation är det vanligaste diskussionsämnet, i demokratiseringsprocesser. Huruvida en grupp individer är kvalificerade – tillräckligt kunniga, utbildade eller på annat sätt kompetenta – har återkommande varit den viktigaste plattformen, för diskussion om exkludering respektive inkludering. Statsvetaren Susan Mendus skriver att demokratisk ideologi förutsätter att alla vuxna människor, som bor inom en statsbildnings gränser, automatiskt ska tolkas som kvalificerade:

Det ska vara självklart att individer inte behöver bevisa sin duglighet till makt [*fitness to rule*]. Det enda kriteriet för fullt medborgarskap ska vara att individen är en vuxen människa som bor inom statens gränser. Detta – och enbart detta – legitimerar fullständiga medborgerliga rättigheter.¹¹

---

⁹ Se vidare del VI i denna bok.

¹⁰ Martin Luther King Jr., ”Address Delivered at the National Biennial Convention of the American Jewish Congress” (14 maj 1958).

¹¹ Susan Mendus, ”Losing the Faith: Feminism and Democracy”, John Dunn (red.), *Democracy: The Unfinished Journey 508 BC to AD 1993* (Oxford, 2008), sid. 211. Originaltext: ”There should be no question of individuals having to prove their fitness to rule. The criterion for being a full citizen is simply that one is an adult member of the state in question. This, and this alone, justifies according rights of citizenship.”

Den observanta lägger dock märke till Mendus exkluderande förbehåll; demokratisk inkludering ska enbart gälla vuxna. Om detta verkar det råda politisk konsensus; det tydligaste exemplet på exkludering på grund av uppfattningar om bristande kvalifikationer är barn. Ingen existerande stat – oavsett hur demokratisk den anses vara – inkluderar helt och hållet barn i politiken. Istället finns juridiskt beslutade åldersgränser, som kollektivt förhindrar stora grupper invånare (ofta flera miljoner individer i större statsbildningar) från att exempelvis rösta i allmänna val. Denna exkludering av barn sker oavsett enskilda individers kvalifikationer, trots att många större barn och ungdomar är betydligt mer politiskt engagerade och kunniga än en genomsnittlig vuxen. Ändå råder konsensus i demokratier om att detta brott mot den demokratiska ideologins grundprincip *inkludering* är både acceptabel och självklar. Varför?

Det omedelbara svaret blir att det handlar om praktikaliteter. Ju längre ner demokratin går i åldrarna, desto svårare blir det att hitta medborgare som klarar av exempelvis att rösta. Eller överhuvudtaget förstå vad medborgare sysslar med i valbåset. Men detta svar räcker inte helt och hållet. De flesta 14-åringar skulle både klara av att rösta, samt förstå vad processen innebär. Varför är åldersgränserna så höga, att de exkluderar även större barn och ungdomar?

En tanke kan vara att den som fullständigt inkluderas i den politiska dialogen även måste vara beredd att ta ansvar. Av hänsyn till barnens utsatta position i samhället undviker de flesta stater att hålla barn helt ansvariga för sina handlingar (via straffmyndighet och så vidare). Å andra sidan är just grupperns utsatthet ett återkommande argument för inkludering, det vill säga ökad grad av demokrati. Utsattheten som sådan anses förstärka nödvändigheten av individens möjligheter att påverka sin samhällsliga situation. Därmed borde barnens röst vara viktig.

Troligare är att demokratiernas relativt höga åldersgränser är del av en historisk social tradition, där barnet vid en viss ålder rituellt övergår till vuxenhet (manbarhetsriter, etc.) och därmed blir en helt accepterad samhällsmedlem (medborgare). I tidigare agrarsamhällen – innan moderniteten – kunde en sådan ålder vara lägre. Den sammanföll ofta med könsmodnaden. Men modernitetens krav på kompetenser har skjutit vuxenåldern uppåt. Myndighetsåldern i världens stater ligger i åldersspannet 15–21 år, med en

tyngdpunkt på 18 år.¹² Därmed anses det självklart och "naturligt" att inte helt inkludera barndomens stora minoriteter i staternas politiska dialog. Barn anses generellt icke-kvalificerade – troligen med all rätt. Men det är inte poängen i detta resonemang.

Poängen, ur ett demokratiperspektiv, är att exkluderingen av grupper ur den politiska dialogen nästan alltid legitimerats med att det är "naturligt" och självklart. Så har de redan inkluderade resonerat exempelvis angående kvinnor och rasifierade människor. Innan 1960-talet exkluderades människor som ansågs "svarta" ur det politiska systemet i flera av USA:s delstater, via så kallade "Jim Crow-lagar". Systemet hade långtgående konsekvenser, som sträckte sig långt bortom rösträtt.¹³ Framför allt mördades tusentals svarta genom lynching. Politiska massmord av "de andra" förblir majoritetssamhällets mest konkreta form av antidemokratisk exkludering. Argumentet som användes mot "svarta" var att de inte, utifrån rasbiologi, kunde anses kvalificerade till inkludering. Detta tjänade till produktion av makt för "vita", som kunde behålla inkludering som ett privilegium. "Svarta" människor har konsekvent avhumaniserats och liknats vid djur, åtminstone sedan 1600-talet, via den antidemokratiska politiska ideologin *rasism*.¹⁴ Rasismen anser att eftersom "svarta" endast delvis är människor kan de inte anses kvalificerade till inkludering, i dialogen med samhälle och stat.

Den brittiske liberalen James Mill (1773–1836) diskuterade kvalifikation som basis för inkludering i sitt verk *Essay on Government* 1820.¹⁵ Han ansåg att politisk inkludering bara skulle gälla män över 40 år, utifrån deras roll som familjernas överhuvud. Mills argumentation var att politisk inkludering utgjorde en kostnad för samhället och att medelålders män därmed borde kunna representera hela sitt hushåll. Vidare garanterade männen, utifrån sin maskulina klokskap, att samhället skulle beskyddas från *statlig tyranni* som annars skulle bli resultatet av överdriven inkludering av icke-kvalificerade (kvinnor och ynglingar). Den logiska invändningen, huruvida ett manligt överhuvud verkligen förmår att representera exempelvis en 22-årig dotters intressen i samhället, ansågs irrelevant. Detta leder oss till ett annat av den demokratiska ideologins starkaste argument; behovet av representation.

---

¹² Indonesien, Iran, Myanmar och Yemen har 15 år som myndighetsålder medan Saudiarabien saknar angiven gräns utan istället kräver "fysiska tecken på pubertet" (*bulugh*). Myndighetsåldern kan även skilja sig inom ett lands gränser, exempelvis har USA:s delstater olika myndighetsåldrar.

¹³ Albert Weale, *Democracy* (Hampshire, 2007), sid. 210.

¹⁴ Se vidare del V i denna bok.

¹⁵ James Mill, *Essay on government* (London, 1820).

Argumentering för representation kan formuleras, utifrån att "om en individ kan visa ett personligt intresse eller behov, som skulle kunna främjas av politisk inkludering, så bör denna person inkluderas i den politiska dialogen". Motargumentet blir krav på kvalificering.

Exempelvis kan en utländsk person som en kortare tid arbetar i en statsbildning ha stora intressen i utformandet av politiken. Hen berörs kanske av skattepolitik, möjligheterna till barnomsorg eller funktionen hos allmänna kommunikationer? Det går då att hävda att denne person, genom sin alltför kortvariga närvaro, ändå borde exkluderas ur samhällsdialogen (exempelvis inte tillåtas rösta i allmänna val) eftersom hen inte är kvalificerad. Detta problem diskuterades 1861 av sonen till ovan nämnde James Mill, liberalen John Stuart Mill, i verket *Considerations on Representative Government*.¹⁶ Mill hävdade att inkludering måste förutsätta både *intresse* och *kvalifikation*. Men hur kan en demokratisk statsbildning avgöra om någon är tillräckligt kvalificerad för att inkluderas, utifrån den demokratiska ideologins grundtanke att graden av inkludering ständigt ska maximeras i samhället?

En idé är att staten kan organisera särskilda kunskapstest. I praktiken har tankar om kunskapsprov och praktiker om gynnande av högutbildade (John Stuart Mill förordade att universitetsutbildade skulle få dubblerad rösträtt) visat sig både antidemokratiska och samhällsvetenskapligt omöjliga. Intelligens, utbildning och kunnande är inga homogena fenomen, utan är tvärtom svåra att definiera och mäta – särskilt om de ska utgöra bas för en politik som påstår sig vara demokratisk. Krav på olika typer av kunskapstest som grund för fullständiga medborgerliga rättigheter tenderar framför allt att drabba redan utsatta grupper (exempelvis etniska minoriteter, invandrare, medborgare med läs- och skrivsvårigheter eller personer med psykiska utmaningar). Det vill säga just de grupper som den demokratiska ideologin finner vara i stort behov av inkludering, eftersom de riskerar negativ särbehandling.

4. Medborgerlig värdighet

Den demokratiska ideologins princip om maximal inkludering innehåller en filosofisk-existentiell dimension; tanken om människors grundläggande *värdighet*. Weale skriver:

---

¹⁶ John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* (London, 1861).

Medborgarens politiska rättigheter är inte enbart en metod att manifesteras individens intressen inom samhället (trots att även detta är en viktig sanning); rättigheterna demonstrerar även ett *symboliskt erkännande av samhällslig värdighet*.¹⁷

Weale exemplifierar via tanken att medborgare som blivit väldigt gamla skulle kunna fråntas medborgerliga rättigheter på grund av förmodad oförmåga i kvalifikation. Ålderströtthet, sjukdomar och liknande i kombination med det faktum att de äldres personliga intressen av statsbildningens framtida utveckling minskar (de ska snart dö) skulle göra dem icke-kvalificerade till exempelvis rösträtt. Motargumentet är demokratins ideologiska strävan efter maximal inkludering. Då blir inkludering av mycket gamla medborgare en fråga om värdighet samt ett erkännande av deras livserfarenheter och långvariga existens inom det samhällsliga systemet. Ett uteslutande vore en antidemokratisk exkluderande *kränkning*.

Erkännandet av människors värdighet hänger tätt samman med demokratins inre ideologiska väsen – och skiljer demokratin från den farligt förenklade synen på demokrati som enbart majoritetsstyre. I kritiken mot majoritetsstyre låg också mycket av antipatierna mot demokrati som statskick, som de utformades under 1800-talet. Liberalen Alexis de Tocqueville diskuterade 1835–1840 frågan i sitt verk *Demokrati i Amerika*. Tocqueville fruktade ”majoritetens diktatur”, en mardröm som ständigt återkom inom den samtida liberalismen. John Stuart Mill beskrev majoritetsvälde som ett hot mot medborgarens frihet.¹⁸ Ett ”styre av de 51 procenten” fruktades som ”majoritetens tyranni”. Det kan sägas att denna fruktan visade sig välgrundad, exempelvis utifrån det enorma folkliga stöd som fascismens bägge diktaturer under 1930-talet – Mussolinis Italien och Nazityskland – erhöll. Majoritetssamhällena i dessa antidemokratier understödde den mordiskt exkluderande politiken, riktad mot utsatta minoriteter (främst judar), vilket inte gjorde politiken mer demokratisk.

Här hittar vi för övrigt anledningen till att nutida antidemokratiska rörelser ofta förordar folkomröstningar, för att via dessa kunna genomföra antidemokratisk politik.¹⁹ Ett exempel kan vara politiskt förtryck av en utsatt minoritet. Ett sådant politiskt beslut – fattat via

---

¹⁷ Albert Weale, *Democracy* (Hampshire, 2007), sid. 215. Originaltext: “The political rights of citizenship is not simply an instrumental device to protect one’s interests within a community (though it is certainly that); it also shows it to be a *symbolic acknowledgement of civic dignity*.” Min kursivering.

¹⁸ Andrew Heywood, *Political Ideologies: An Introduction* (Hampshire, 2007), sid. 35.

¹⁹ Exempelvis det bulgariska fascistpartiet Ataka har ett som grundkrav att alla politiska beslut som berör mer än tio procent av ”nationen”, ska avgöras via folkomröstning.

utfallet i en folkomröstning – vore uppenbart antidemokratiskt. Men genom att anordna en folkomröstning i frågan kan demokratiska kontrollinstanser förbigås. Antidemokratiskt förtryck skänks ett demokratiskt sken. Samtidigt kan motstånd mot det beslutade förtrycket utmålas som antidemokratiskt, med argumentet att "de" (den förtryckta minoriteten) inte accepterar ett demokratiskt fattat beslut. Men antidemokratiskt förtryck kan aldrig kallas demokratiskt, ens om de beslutas via folkomröstningar. Förtryck av minoriteter strider mot den demokratiska ideologins grundläggande doktrin om medborgerlig inkludering och tanken om människors *värdighet*. Vilket anknyter till skillnaden mellan *demokrati* och *populism*.

Begreppet populism härrör från det latinska ordet *populus*, som helt enkelt betyder "folket". Populism kan därmed sägas vara en politisk ideologi, som vädjar till "folket" som grupp.²⁰ Denna tanke står inte i konflikt med demokrati, snarare tvärtom. Men det moderna populismbegreppet innebär mer än så. Den politiska filosofen Hannah Arendt (1906–1975) försökte förklara skillnaden mellan demokrati och populism. Hon avfärdade att populism grundar sig på folkets inflytande utan föredrog ordet "mobben". Arendt argumenterade att mobben är extremistisk i sin egoistiska individualism, men att den är utan riktning tills den organiserar sig under en karismatisk ledare. Denne ledare kanaliserar mobbens utbrott till något annat än spasmska attacker på "de andra", ansåg Arendt.²¹ Via politisk organisering förändras mobbens strävanden, från att utgöra individualistiska uttryck till att bli en politisk rörelse. Men egoismen består. Den potentiella makten hos populistiska rörelser legitimeras av att de utger sig representera en folklig majoritet. Och, enligt populismen, är demokrati detsamma som enbart majoritetsstyre. Statsvetaren Bernard Crick avfärdar denna tanke:

Det måste finnas ett bättre sätt, än populism, att avgöra frågor. Populistisk demokrati är enbart känslostormande politik, snarare än förnuft. Populismen är en avvikelse från allvarliga frågeställningar, som kräver antingen liberal demokrati eller republik, för att kunna avgöras.²²

Den demokratiska ideologin vill mycket mer än att bara låta frågor avgöras av folkviljans majoritet. Den demokratiska ideologin föreskriver värdighet, respekt och inkluderande

---

²⁰ *Nationalencyklopedin*, "populism".

²¹ Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 86.

²² Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 90. Originaltext: "There must be some better democratic, not simply populist, way of deciding matters. The populist mode of democracy is a politics of arousal more than of reason, but also a politics of diversion from serious concerns that need settling in either a liberal democratic or a civic republican manner."

erkännanden av samtliga medborgares rättigheter. Religiösa, etniska, kulturella och andra minoriteter kan visserligen inte kräva att deras önskade politik genomförs. Men de kan kräva rätten att inkluderas i dialogen. Att bemötas med respekt. Att bli lyssnade på – även det måhända resulterar i ett avfärdande av idéer. Young beskriver detta som ”inkluderande politisk kommunikation”:

Det är inte ovanligt att höra, från individer eller grupper, att deras förslag och argument har ignorerats i den politiska diskussionen. Eller värre; att de har omtalats som om de inte ens var där. Att de blivit nedvärderade, utmålade stereotypiskt eller förolämpade.²³

Den politiska tänkaren Beatrice Webb (1858–1943) formulerade tanken att demokrati inte är detsamma som simpel ”multiplikation av åsikter”.²⁴ Likväl finns här ett av de grundläggande problemen, utifrån att även demokrati – efter att ha diskuterat sakfrågor på ett inkluderande och demokratiskt sätt – måste kunna ta beslut, vanligen utifrån någon typ av omröstning eller val där majoritetens vilja vinner. År 1976 publicerade den socialdemokratiske poeten Svante Foerster dikten *I detta land, kamrat*, som hyllar demokratins oglamorösa vardag (”det grå språket”), med voteringar om stort och smått i diverse demokratiska sammanslutningar:

Ty det är på det grå språket
som demokratins grundlag blivit formulerad:
”Votering är begärd
och skall verkställas.”²⁵

Dikten är vacker. Men hur bör demokrati – efter voteringen – förhålla sig till fortsatt diskussion, opposition eller till och med människor som inte accepterar beslutet? Crick skriver om ett historiskt exempel; den brittiske fackföreningsledaren och *Labour*-politikern Ernest Bevin (1881–1951):

---

²³ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 57. Originaltext: ”It is not uncommon to hear a complaint from individuals or groups who have tried to make claims and arguments in a political discussion that they have been ignored, or worse, spoken about by others as though they were not there, deprecated, stereotyped, or insulted.”

²⁴ Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 2.

²⁵ Svante Foerster, ”I detta land, kamrat”, ur Bernt Rosengren (red.), *Man kan inte äga en katt* (Stockholm, 1976).

Under en konferens på 1930-talet sade Ernest Bevin att det inte var demokratiskt av en minoritet att fortsätta ifrågasätta ett beslut som tagits, av majoriteten, via votering. Han erhöll ett ärligt svar från en man, som gjorde honom konfunderad: Demokrati innebär att man får säga vad man vill, hur man vill, även om man opponerar mot en majoritet.²⁶

Detta historiska exempel illustrerar den potentiella konflikten mellan demokrati tolkad som politisk praktik (statskick) och demokrati tolkat som ideologi. Det moderna demokratiska statskicket bygger på två huvudsakliga politiska idéer:

1. Idén om *folkets makt* som grund. Denna idé formuleras inte sällan i grundlagar och konstitutioner, exempelvis skrivningen att "all offentlig makt i Sverige utgår från folket" i den svenska grundlagen eller öppningsorden "*we the people*" i den amerikanska konstitutionen.
2. Idén om juridiskt garanterade *rättigheter för individen*.

Dessa bägge politiska idéer kombineras i ett demokratiskt statskick. Men de förblir två distinkt olika tankegångar, som – ibland – kan visa sig representera motsatta strävanden. "Det kan finnas – och det har funnits – intoleranta demokratier, såväl som någorlunda toleranta autokratier", understryker Crick.²⁷ Medvetenhet om detta problem är av största vikt. Lösningen är ideologi, det vill säga inkludering och respekt för "den andres" värdighet. Young exemplifierar via hälsningsprocedurer; hur människor hälsar på varandra tillhör vardagens lätt förbigångna exempel på respekt. På den mest grundläggande sociala nivå är hälsningen en kommunikation, där människor erkänner varandras existens. Ett "hej" är ett sätt att berätta att "här är jag" respektive "jag ser dig". Denna banala kommunikation är allmänmännisklig och global men signalerar också en vilja till diskursiv jämlikhet, inför en stundande dialog eller förhandling.

Motsatsen till hälsningen kan ske via språklig exkludering. Utpekade minoriteter sägs inte omfatta majoritetssamhällets "värderingar" eller så tillhör den utpekade minoriteten en

---

²⁶ Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 9. Originaltext: "A trade union conference in the 1930s was told by Ernest Bevin that it was not democratic for a minority to continue to question the decisions of the majority after a vote had been taken, and he received the equally sincere and confusing reply from an offending brother that democracy meant that he could say what he liked, how he liked, and when he liked, even against a majority."

²⁷ Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 13. Originaltext: "There can be and have been intolerant democracies and reasonably tolerant autocracies."

”kultur” som sägs vara inkompatibel med majoritetens kultur. Den inkluderande tanken om gemensamt medborgarskap – ett ”oss” – ersätts av uppdelning i ”vi” (majoriteten) och ”dem” (minoriteter). Avsaknaden av respekt för medmänniskors värdighet står i direkt motsats till den demokratiska ideologins inkluderande strävanden, oavsett om en sådan exkludering sker inom ett demokratiskt politiskt statsskick. Det ska inte förväxlas med att åsiktsutbyten inom demokratin kan ske polariserat eller rentav via vrede, så länge samtliga människors – medborgares – grundläggande värdighet respekteras. Filosofen Jürgen Habermas skriver att ”teorin om kommunikativ demokrati borde existera i vardagens kommunikativa etik”.²⁸ Demokratins ideologi är till sin natur empatisk. Alla medborgares värdighet förutsätter en grundläggande förståelse för ”andra människors upplevelser”, skriver Young.²⁹

5. Den motvillige medborgaren

Det existerar tankar om att medlemskap i ett demokratiskt sammanhang (medborgarskap) innebär en plikt för individen att engagera sig. Exempelvis skrev ledarskribenten Tove Lifvendal inför valet i Sverige 2014:

”Gör din plikt, kräv din rätt”, hette en av den tidiga arbetarrörelsens deviser. Det är en bra uppmaning, inte minst i ett samhälle där vi allt som oftast är upptagna med att kräva det vi anser vara våra rättigheter. Särskilt i dag. Deltagandet i val bör betraktas både som en medborgerlig rätt och plikt.³⁰

Demokratiforskningen är inte lika övertygad. Individuellt deltagande i beslutande processer och kommunikationer (exempelvis val) är något som visserligen bör uppmuntras, samtidigt som deltagandet alltid måste bygga på frivillighet. Crick skriver:

Frivilligt individuellt deltagande uppmuntras i moderna demokratier, men är ingen plikt. En person har friheten att välja om hen vill agera som medborgare eller inte, utifrån upplevd lojalitet. Enbart i krigstid kan staten mobilisera samtliga invånare, som annars är fria att röra sig mellan det offentliga och det privata livet.³¹

---

²⁸ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 59. Originaltext: ”A theory of communicative democracy should be grounded in everyday communicative ethics”.

²⁹ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 73.

³⁰ Tove Lifvendahl, ”Det är din plikt att rösta idag”, *Svenska Dagbladet* (140525).

³¹ Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 94. Originaltext: ”Voluntary and individual participation is encouraged in modern democracies, but not compulsory. A person is free to act as a citizen or not, hence a

Sammanfattningsvis är även individens val att inte delta, att exkludera sig själv från dialogen med samhälle och stat, ett politiskt uttryck – och som sådant fullt legitimt, utifrån ett demokratiskt synsätt. Det innebär inte att sådana val hos medborgarna är oproblematiska. På samma sätt som demokratin uppmuntrar deltagande, uppmuntrar antidemokratisk makt ofta icke-deltagande. Vidare uppstår icke-deltagande ofta inom utsatta grupper i samhällen (lågutbildade eller ekonomiskt och socialt svagare) vilkas representation i det politiska systemet kan anses extra viktig. Crick skriver om "effektivt medborgarskap", som kräver kunskap:

För att vara effektivt kräver aktivt medborgarskap inte bara vilja utan även ett visst mått av kunskap om samhällets institutioner. Inte enbart en abstrakt eller akademisk kunskap, utan en praktisk kunskap om vilka nivåer av makt som är relevanta angående särskilda avsikter.³²

Men om det därmed anses vara en medborgerlig plikt att lära sig specifik kunskap hamnar vi återigen i 1800-talets debatt om ett odemokratiskt institutionaliserat gynnande av välutbildade. De stater som idag definieras som demokratier använder andra tekniker. Vanligast är någon form av disciplinering av barn, där dessa utbildas i "gott medborgarskap" i skolorna, inför sitt vuxenskap. Denna teknik är dock inget utmärkande för demokratier. I Nazitysklands skolor undervisades barnen i att hata judar, medan barnen i Sovjetunionen fick lära sig antidemokratisk marxism-leninism. Frågan om "demokratisk fostran" förblir därmed komplicerad, ur ett demokratiskt perspektiv. Vilket inte hindrar att strategier för demokratiundervisning utgår från demokratisk ideologi. Ett exempel är ett uttalande om skolundervisning, från en demokratiutredning inom brittiska *Secretary of State for Education*:

Vi syftar till ingenting mindre än en förändring av den politiska kulturen i detta land, både nationellt och lokalt: Människor ska anse sig själva vara aktiva medborgare, med förmåga och vilja att påverka det offentliga livet. [...] och att

---

discriminatory kind of loyalty. Only in time of war can the state mobilize all its inhabitants, otherwise people are free to move backward and forward between public and private life."

³² Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 106. Originaltext: "To be effective, active citizenship demands not just will and skill but some knowledge of institutions, not an abstract or an academic comprehensive knowledge, but a practical knowledge of what levers of power are relevant to particular intentions."

känna individuellt självförtroende att hitta nya former av engagemang och handling inom sin egna grupp.³³

Bakom dessa rader återfinns tanken, att även demokrati – tolkad som ideologi – har rätt att vidta aktiva åtgärder (disciplinering av befolkningen), för att via skolväsendet producera demokratisk makt bland uppväxande generationer.

6. Lokal demokrati och centralmakten

De flesta människor lever i statsbildningar med en centralmakt belägen i någon typ av huvudstad. Men det innebär inte att den centraliserade statsmakten fattar alla politiska beslut. Många viktiga avgöranden görs i lokala beslutande församlingar, exempelvis i städer och regioner. Häri ligger en potentiell konflikt eftersom lokalbefolkningens intressen ibland skiljer sig från övriga medborgares eller centralmaktens. Olika medborgares rätt till inkludering ställs därmed mot varandra, utifrån frågan om den närboende har rätt till större inflytande än den som bor på annan plats.

John Stuart Mill löste problemet genom att tala om medborgerlig "likgiltighet".³⁴ Om den geografiskt avlägsne människan är likgiltig inför ett fjärran lokalt beslut, kan denne medborgare exkluderas. Tanken fungerar om beslutet är utpräglat lokalt (exempelvis en lokal idrottsanläggning; "ska vår kommun bygga en simhall eller en fotbollsplan?"). Ändå är Mills likgiltighetslösning i praktiken oanvändbar, eftersom hans resonemang inte löser problemet om både lokalbefolkning och geografiskt fjärran medborgare är berörda av ett beslut. Det kan till exempel att handla om ett brobygge. Lokalbefolkningen anser kanske att bron kommer att förstöra bygdens karaktär (ett hot) medan den fjärran boende ser fram emot bron som en möjlighet till snabbare fjärrtransporter (något positivt). Demokratisk ideologi förordar då inkludering även av de fjärran boende, medan demokratiska staters praktiska politik ofta ger lokalboende större möjligheter att göra sig hörda. Vilket är mest demokratiskt?

Problemet blir tydligare på global nivå. Om en världsdominerande supermakt riskerar välja en undermålig ledare, vars politik kommer att påverka hela mänskligheten, borde då inte

---

³³ Bernard Crick, *Democracy* (Oxford, 2002), sid. 114. Originaltext: "We aim at no less than a change in the political culture of this country both nationally and locally: for people to think of themselves as active citizens, willing, able and equipped to have an influence in public life [...] and to make them individually confident in finding new forms of involvement and action among themselves."

³⁴ Albert Weale, *Democracy* (Hampshire, 2007), sid. 219.

även utländska medborgare inkluderas i dialogen och beslutsprocessen (exempelvis allmänna val)? Det realistiska svaret är nej. Så går det inte till bland världens stater, eftersom dessa åtnjuter territoriell suveränitet. Men utifrån demokratisk ideologi blir problemet svårare. För att ytterligare krångla till det finns frågan om kommande generationers demokratiska representation. Vem företräder de ännu ofödda? Och hur ska demokratin hantera problemet med icke-mänskliga varelsers representation? Djuren, naturen, ekologin, klimatet. Med vilken rätt tar *Homo Sapiens* på sig att exkludera den övriga biosfären? Diskussionen kan verka flummig och ohanterlig, men förs likväl inom demokratiforskningen.³⁵

7. Demokrati och hatets språk

Motsatsen till demokratins tanke om medmänniskors *värdighet* är ett antidemokratiskt fenomen, som uppmärksammas allt mer inom forskningen, kallat *hate speech*, vilket betyder ungefär "hatspråk". Detta anknyter till diskussionen om den offentliga dialogens (yttrandefrihetens) gränser, som aktualiserats de senaste decennierna. *Hate speech* utgörs av retorik, syftande till exkludering av specifika minoriteter via offentligt hat. Juristen Jeremy Waldron analyserar fenomenet och använder begreppet "offentlig godhet" ("*public good*") för att beskriva sin demokratianalys:

Jag hävdar att något avgörande står på spel, både socialt och juridiskt. Det finns en form av 'offentlig godhet' som vårt samhälle har bekant sig till. Vi medborgare har olika etnicitet, utseende och religioner. Men vi har gett oss in i ett storslaget projekt att leva tillsammans, trots dessa olikheter. Varje grupp måste acceptera att samhället inte är enbart för dem, utan även för dem, tillsammans med alla andra. Denna känsla av säkerhet i det gemensamma utrymmet är en 'offentlig godhet'. Hatet underminerar denna godhet.³⁶

I en demokratisk stat existerar ett socialt kontrakt om allmän respekt för samtliga medborgares värdighet, skriver Waldron:

När denna överenskommelse förmedlas effektivt märks den knappt. Den är något samtliga kan lita på, ungefär som luften vi andas eller vattnet vi dricker. I

---

³⁵ Albert Weale, *Democracy* (Hampshire, 2007), sid. 224.

³⁶ Henrik Arnstad, "Att sätta ord på hatet", *Arena* (oktober, 2015), citat ur Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech* (Harvard, 2014). Min översättning.

ett gott samhälle är den något vi alla bidrar till och hjälper till att upprätthålla, på ett instinktivt och nästan omärkbart sätt. [...] Minoriteterna har rätt att behandlas som inkluderade i samhället, med en status och acceptans som möjliggör deras trygghet i vardagens rutiner och sociala transaktioner.³⁷

Hatets grupperingar kan inte tvingas inleda vänskapliga relationer med de utsatta minoriteterna. Men den demokratiska ideologins svar på hatet är att minoriteter har rätt att existera i samhället, både som medborgare och människor. Hatets retorik sänder ett antidemokratiskt budskap till utsatta minoriteter, skriver Waldron:

Tro inte att du är välkommen här. Du och dina anförvanter kommer att bli hatade, exkluderade, slagna och förvisade. Kom ihåg vad som hänt med sådana som du i det förflutna. Var rädd.³⁸

Sådan retorik kännetecknar exkludering, det vill säga antidemokrati. Därmed avfärdar demokratisk ideologi hatets retorik.

8. Extern och intern exkludering

Antidemokratisk exkludering av människor sker utifrån användande av makt, med syfte att utestänga berörda personer från beslutsprocesser. Young har analyserats exkluderingsprocesser och delar upp dem i *extern* respektive *intern* exkludering. *Extern exkludering* – där grupp A utestänger grupp B från att delta i dialogen – är ett demokratiskt ideal som i praktiken är närmast oundviklig, eftersom medborgarna i en stat har olika möjligheter att påverka Young skriver:

Ojämlighet angående makt och resurser leder till att vissa medborgare, som formellt har rätt att medverka, i praktiken saknar tillgång till forum och procedurer inom vilka de kan påverka beslut. Dessa externa exkluderingar finns i samtliga existerande demokratiska stater. [...] Jag kallar dessa fenomen *externa exkluderingar* eftersom de beskriver hur människor hålls utanför diskussioner och beslutsfattande.³⁹

---

³⁷ Henrik Arnstad, "Att sätta ord på hatet", *Arena* (oktober, 2015), citat ur Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech* (Harvard, 2014). Min översättning.

³⁸ Henrik Arnstad, "Att sätta ord på hatet", *Arena* (oktober, 2015), citat ur Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech* (Harvard, 2014). Min översättning.

³⁹ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 54f. Originaltext: "Inequalities of power and resources frequently lead to outcomes, where some citizens with formally equal rights to participate nevertheless

Intern exkludering är mindre uppmärksammas. Sådan sker då medborgare utestängs inom interna sammanhang och grupperingar:

Även människor är formellt inkluderade i ett forum eller en process så kan de erfara att deras åsikter inte tas på allvar eller att de inte behandlas med jämställd respekt. Den dominerande retoriken kan anse att deras idéer eller uttryck är förenklade och inte värda att ta på allvar. [...] Jag kallar dessa upplevelser för intern exkludering eftersom de behandlar metoder att förneka människors möjligheter att påverka, även då de har tillgång till forum och beslutsfattandets procedurer.⁴⁰

Young diskuterar i citaten produktion av makt. En konflikt där demokratins strävan efter mer makt står mot antidemokratins motsvarande strävan.

9. Demokrati och makt

Samhällsfenomenet *makt* är ett omfattande fält inom humanvetenskaplig forskning. Förståelsen av makt har utvecklats, inte minst utifrån filosofen Michael Foucaults tankearbete. Ett av Foucaults bidrag till maktdiskussionen var att lansera begreppet *produktiv makt*, som sätts i relation till traditionell *repressiv makt*.

Repressiv makt arbetar huvudsakligen med att förbjuda oönskade beteenden, via exempelvis lagstiftning. Produktiv makt ägnar tvärtom den största mödan till att uppmuntra önskvärda handlingar, enligt den produktiva maktens principer:⁴¹

- Den produktiva makten är organiserad runt normer. Till skillnad från den repressiva förståelsen av makt, där maktutövaren patrullerar gränserna för acceptabelt beteende (straffar en tjuv, griper en mördare, etc.), mäter den produktiva makten skillnader

---

have little or no real access to the fora and procedures through which they might influence decisions. External exclusions of this sort occur in all existing democracies. [...] I call these issues of *external exclusions* because they concern how people are kept outside the process of discussion and decision-making."

⁴⁰ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 55. Originaltext: "Though formally included in a forum or process, people may find that their claims are not taken seriously and may believe that they are not treated with equal respect. The dominant mood may find their ideas or modes of expression silly or simple, and not worthy of consideration. [...] I call these familiar experiences *internal exclusion*, because they concern ways that people lack effective opportunity to influence the thinking of others even when they have access to fora and procedures of decision-making."

⁴¹ Henrik Arnstad, *Älskade fascism* (Stockholm, 2013), sid. 251f.

hos individer i förhållandet till en norm. Det kan gälla individens attityd, klädstil, kroppsspråk eller det som i dagligt modernt tal benämns "social kompetens".

- Den produktiva makten bemäktigar och underkuvar samtidigt. Produktiv makt utövas i samarbete med de underordnade, inte mot dem. Positiva incitament föredras framför negativa. Åtgärdernas effektivitet vilar på att individerna deltar i processen; det är de som utsätts för makten som har att genomföra önskade förändringar. Genom att bädda in makten i en social struktur vädjar makten till individens uppfattning om sitt eget självbestämmande. Maktens taktik är därmed både auktoritär och lyhörd.
- Den produktiva makten är produktiv. *Repressiv* makt förhindrar utvalda beteenden (främst via förbud), *produktiv* makt framkallar utvalda beteenden. Att skapa den moderna nationalstaten utifrån 1800-talets nationalistiska ideologiska utveckling var en viktig del av detta. Men processen handlar också om hantering av konflikter, mer specifikt om hur de som utsätts för produktiv maktutövning spelas ut mot varandra. Varje person tillägnas en rang och en uppgift i en hierarkisk ordning (exempelvis som anställd på en arbetsplats, deltagare i en föreningsaktivitet eller som elev i en skola). Genom att finjustera varje individs rangplacering – flytta individen uppåt eller nedåt – kan makten belöna respektive bestraffa. "Principen är enkel; det ska vara lätt att klättra och lätt att halka ner", skriver kriminologen Magnus Hörnqvist.⁴²

Den politiska ideologin demokrati syftar till – som alla andra ideologier – att öka sin makt inom de mänskliga samhällena, för att exempelvis kunna erövra statens maktresurser (införa ett demokratiskt statsskick). Demokrati vill utifrån politisk-ideologiska strävanden maximera sin sociala makt, genom att verka för maximal inkludering av människor (medborgare) i de politiska processerna. Men hur kan det förstås, utifrån maktteori?

Den demokratiska ideologin vill maximalt bredda – eller tänja ut – det som anses samhälleligt normativt gångbart, inom det mänskliga spektrumet av existenser och identiteter. Därmed skiljer sig demokratin från antidemokratin, som tvärtom vill göra det normativa så smalt som möjligt. Där antidemokratin säger att "ditt sätt att existera är inte acceptabelt" försöker demokratin hävda motsatsen och säger att ett samhälle kan och bör innehålla alla möjliga former av kommunikationer (exempelvis via fria val), existenser, kulturella uttryck (yttrandefrihet) och metafysiska föreställningar (religionsfrihet) samt att

---

⁴² Magnus Hörnqvist, *En annan Foucault: Maktens problematik* (Stockholm, 2012), sid. 74.

allt detta ska skyddas av statens våldsmonopol (rättssäkerhet). Existensen av människor vars livsstil antidemokratisk finner främmande och därmed icke-acceptabel står i konflikt med det demokratiska synsättet, som tvärtom arbetar för att bredda spektrumet av existenser som anses "normala" (normativt acceptabla).

Demokratins ideologiska produktion av makt innebär konflikt med motsatta intressen. En demokratisk-ideologisk övertygelse innebär att aktivt bekämpa motsatt (antidemokratisk) retorik. Exempelvis bekämpar demokratisk ideologi nazism, eftersom nationalsocialismens yttersta mål är att judar inte har rätt till sin fysiska existens (alla judar ska dö – en mordisk biopolitisk exkludering av tillåtna mänskliga existenser i ett samhälle). Den demokratiska ideologin bestrider detta genom att istället aktivt inkludera även minoriteters identiteter (exempelvis judisk identitet) i vad som anses normativt (normalt), även i ett samhälle vars majoritetsbefolkning känner historisk samhörighet med en annan religiös kultur.

Detta tillåtande förhållningssätt till olikheter i samhället förväxlas ofta i debatten, med att den demokratiska ideologin även ska agera inkluderande gentemot sina ideologiska motsatser (i exemplet ovan nazism). Det är ett missförstånd. Den demokratiska ideologins strävan efter makt innebär, om den är framgångsrik, oundvikligen förlust för antidemokratiska ideologier.

10. Om skillnader och olikheter i samhället

Demokratisk ideologi utgör ett exempel på *politik utifrån medvetenhet om skillnader och olikheter* ("*politics of difference*"). Demokrati som ideologi är i grunden positivt inställd till medborgares olikhet och mångfald. Själva den ideologiska principen om inkludering är en manifestation av detta.

Det finns dock inneboende ideologiska konflikter. Många demokratiska stater utgör moderna nationalstater, för vilka den politiska ideologin *nationalismen* utgör fundament. Tanken bakom nationalstaten är att mytiskt konstruerade kollektiv, som kallas *nationer* (uppfattningar om olika "folk"), har rätt till varsin statsbildning, som vore de homogent utplacerade enheter i lådor (länder) på världskartan. Eftersom denna uppfattning aldrig har stämt med verkligheten – varje nationalstat innehåller en mängd olika etniciteter, nationella minoriteter, kulturella uttryck, religiösa grupper och så vidare – uppstår problem för nationalstaten, om den ska utgöra en demokratisk stat. Demokratisk inkludering och nationalistisk exkludering kommer i konflikt med varandra.

Ett tydligt exempel på ovanstående konflikt är hur skillnader och olikheter tolkas. Utgör de tillgångar eller utgiftsposter? Antidemokrati ser mångfald som ett problem, en försvåring eller till och med som ett hot; det vill säga en samhällslig kostnad. Den demokratiska ideologin ser medborgarnas olikheter, mångfald och skillnader som en social och samhällslig tillgång; en resurs.

Det innebär inte att demokratin anser att alla infallsvinklar är lika relevanta. Weale påpekar att även demokratisk dialog innebär konkurrens om makt – men att denna konkurrens organiseras kring en inkluderande princip.⁴³ Den överordnade demokratiska tanken förblir att en mångfald i den politiska dialogen gör att medborgarna och staten blir mer benägna att fatta kloka och välinformerade beslut. Mångfald och dialog korrigerar förutfattade meningar, som kan leda till felaktiga avgöranden. Konfrontationer med nya, annorlunda och oväntade perspektiv lär människor att deras egna utgångspunkter inte är objektiva sanningar. Majoritetssamhällets värderingar och världsbild kan vara subjektiva åsikter, som utgör resultat av specifika sociala sammanhang. Att lyssna och föra dialog med en mångfald av medborgare, som inte är en del av majoritetssamhällets erfarenhetsbakgrund, lär människor hur situationen kan tolkas av andra. Inkludering av många perspektiv lyfter diskussionen, så att samhället förstår att en fråga inte bara innehåller två perspektiv – vilka kanske framställs som stående i konflikt med varandra. Genom utökad förståelse avancerar det mänskliga kunnandet. Vårt mentala universum av insikter, frågeställningar och nyfikenhet expanderar.

Den demokratiska ideologin anser att medborgarna bör uppmuntras att engagera sig politiskt i civilsamhället (föreningar, intresseorganisationer och så vidare) för att inleda en process av dialog med övriga samhället och statsmakten. Demokrati har därmed en inneboende ideologisk optimism, eftersom den menar att inkluderande dialog kommer att leda till gemensamma målsättningar för samhället – bortom uppfattade konflikter och skiljelinjer. Medborgarna kommer att upptäcka ömsesidighet, trots olika perspektiv. Via diskussion kommer människor att kunna identifiera en politik som förenar dem i en gemensam vision, utifrån gemensamma intressen.

Detta är den demokratiska ideologins utopi.

---

⁴³ Weale, sid. 208.

I verkligheten är denna process svår. Det återkommande argumentet, mot grupper av medborgare som organiserar sig utanför majoritetssamhällets sfärer, är att "de" representerar ett särintresse. De är själviska och "talar i egen sak". Denna retorik drabbar främst minoriteter vilka ses som underordnade eller som är utsatta för förtryck. Därmed understryks problemen med "deras" olikhet, jämfört med uppfattade normer hos majoritetssamhället. Denna process av exkludering, utifrån olikhet, kritiserar av Young. Hon drar slutsatsen att "en stark kommunikativ demokrati måste dra nytta av grupper olikhet".⁴⁴ Weale beskriver hur minoriteter via organisering möjliggör medborgargrupperingar att kommunicera sina intressen, vilket har en positiv effekt på den demokratiska debatten. Weale pekar särskilt på invandrargrupper, som har en särskilt gynnsam möjlighet "att leverera ett unikt bidrag till debatten".⁴⁵ Kritik mot sådan organisering hos minoriteter följer framförallt tre linjer:

1. Ett fungerande demokratiskt statsskick kräver medborgare som samarbetar. En politik som uppmuntrar skillnader och mångfald saboterar samhällets engagemang för det gemensamma bästa.
2. Politik som uppmuntrar mångfald förstör arbetet för en gemensam nationell identitet.
3. Vissa marxistiska debattörer anser att politik utifrån medvetenhet om mångfald – som inte baseras på uppfattningar om klass – underminerar arbetarrörelsens arbete och enbart tjänar kapitalismen.

Gemensamt är att dessa tre linjer återkommande använder ett särskilt begrepp, för att sammanfatta vad de kritiserar; *identitetspolitik*.

Debatten om identitetspolitik är inte lätt att analysera, vilket ofta blir fallet då ett begrepp förlorar kontakten med sin betydelse och istället blir symbol för kontrovers – eller rentav ett slagträ, skällsord eller liknande. I korthet betyder identitetspolitik att en grupp formerar en politisk strävan utifrån en uppfattning om gemensam identitet, vilket i sig är mycket vanligt. Ändå bör det problematiseras. Först och främst innebär reduktion av skillnader i ett samhälle till frågor om identitet ett sätt att konceptualisera grupper av medborgare. Det är inte självklart. En gemensam erfarenhet av förtryck, exempelvis utifrån rasism, innebär inte

---

⁴⁴ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 83. Originaltext: "A strong communicative democracy, I conclude, needs to draw on social group differentiation."

⁴⁵ Albert Weale, *Democracy* (Hampshire, 2007), sid. 216. Originaltext: "Migrant groups are in a position to make a unique contribution to that debate."

per definition en gemensam identitet. Tvärtom innehåller exempelvis de utsatta grupperna "kvinnor", "muslimer" eller "homosexuella" alla möjliga individuella särarter. Ändå kan dessa grupper hitta gemensamma politiska målsättningar, som de vill arbeta för via organisering. Young skriver att "de som reducerar skillnadspolitik till 'identitetspolitik', för att sedan kritisera identitetspolitik, använder implicit en identitetslogik för att konceptualisera människogrupper".⁴⁶

Det betyder inte att begreppet identitetspolitik alltid är felaktigt, eftersom identitetspolitik existerar. Tolkningar av gemensamma erfarenheter kan hos specifika grupper resultera i konstruktion av kollektiv identitet. Syftet kan vara antidemokratiskt, exempelvis hos ett rasistiskt politiskt parti som vill konstruera identitetspolitisk rasistisk makt. Men identitetspolitik kan lika gärna vara demokratisk. Medborgare kan organisera sig utifrån en gemensam identitet för att producera solidaritet utanför den egna gruppen. Man vill – genom att organisera sig inom civilsamhället – skapa förståelse, respekt och erkännande från samhället i övrigt. Sådana krav på erkännanden syftar till inkluderande dialog för att motverka diskriminering, politisk marginalisering eller förtryck. Det innebär inte att alla sådana uttryck är identitetspolitik. Men när sådan strävan efter inkludering nedvärderas retoriskt sker det i konflikt med demokratisk ideologi, som i sin uppskattning för samhällelig mångfald tolkar diversifierade uttryck som en värdefull samhällsresurs.

Likaså kan det ifrågasättas om det organisationella arbetet hos utsatta grupper mot exempelvis rasistiska hatbrott utgör identitetspolitik. Utifrån demokratisk ideologi bör istället antirasism tolkas som ett gemensamt projekt, där all demokratisk organisering inom civilsamhället välkomnas i dialog. När sådan organisering förekommer inom grupper utsatta för antidemokratiskt hat (exempelvis när medborgare rasifieras) utgör det ett krav på politisk inkludering. Det är demokratiskt, även då den utsatta gruppens politiska retorik skiljer sig från konsensus inom majoritetssamhället. Young skriver:

Oftast är inte dessa krav på rättvisa "identitetspolitik". De är inte heller krav på något "erkännande". De är krav angående minoriteters frihet att öppet vara annorlunda, jämfört med majoriteten, utan att tvingas lida för det. [...] De flesta grupper medvetna politiska krav handlar inte om erkännanden av identitet.

---

⁴⁶ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 89. Originaltext: "Those who reduce a politics of difference to 'identity politics', and then criticize that politics, implicitly use a logic of substance, or a logic of identity, to conceptualize groups."

Snarare handlar de om krav på rättvisa, lika möjligheter och politisk inkludering.⁴⁷

11. Att försöka definiera demokratins ideologi

Utifrån ovanstående sammanställning av den nutida demokratiteoretiska forskningen presenterar jag här ett försök till definition av demokratisk ideologi:

Demokrati är en folklig politisk ideologi, som i sin idealtypiska form, strävar efter maximal jämlik inkludering av största möjliga mängd människor (medborgare) i den offentliga dialogen med samhälle och stat; samt maximal jämlik inkludering i samhällseliga relevanta beslutsprocesser; utifrån en övertygelse om mångfaldens överlägsenhet samt alla människors lika värde, kvalifikation och värdighet.

Exempelvis kan politisk realisering av demokratisk ideologi ske via statssystem – vanligen kallade moderna liberala demokratiska stater – som kännetecknas av fria val, organisationsfrihet, yttrandefrihet och pressfrihet där statsstyret underkastas en rättsstat grundad på juridiska principer om människors lika värde, kvalifikation och värdighet. Men medvetenhet om ideologisk demokratisk strävan innebär också förståelse för att demokrati kan konstrueras på många sätt – att demokratin som konkret politik aldrig blir *färdigutvecklad*. Demokrati är tvärtom en ständigt pågående process. Den *inkluderande* ideologins livsluft är *dialog* – det vill säga; viljan att lyssna, utveckla och förändra samhället via diskussion, nyfikenhet, välvilja, respekt och empati utifrån idéerna om *mångfald*, alla människors *lika värde* och strävan efter *samhällelig godhet* som politiska primat.

Mitt försök – eller förslag – till definition av demokrati som ideologi behöver förklaras för att den ska bli begriplig. Jag använder begreppet "idealtyp"⁴⁸ för att understryka att den demokratiska ideologin aldrig har kunnat producera en helt och hållet demokratisk stat, vilket påpekades i detta kapitelns inledning. Betydelsen av "idealtyp" är alltså inte en beskrivning av verkligheten, utan en vetenskaplig analytisk konstruktion, en teoretisk renodling av ett samhällsfenomen. Eftersom vetenskaplig ideologianalys inte kan fånga alla

---

⁴⁷ Iris Marion Young, *Inclusion and democracy* (Oxford, 2000), sid. 107. Originaltext: "For the most part, these claims of justice are not 'identity' claims. Nor are they simple claims to 'recognition'. They are claims that they should be free to be openly different from the majority without suffering [...] Most group-conscious political claims are not claims to the recognition of identity as such, but rather claims for fairness, equal opportunity, and political inclusion."

⁴⁸ *Nationalencyklopedin*, uppslagsord "idealtyp".

aspekter av verkligheten försöker forskaren, utifrån idealtyper, definiera det viktigaste för att förklara och förstå – i detta fall demokratins ideologi.

Men vad är poängen med en ideologidefinition av demokrati, om den demokratiska ideologin ändå inte existerar fullt ut i verkligheten? Dahl skriver följande:

Svaret är, enkelt uttryckt, att idealtyper är användbara som ideala standarder. De är relevanta och användbara eftersom de tillhandahåller en standard, gentemot vilken verklighetens organiseringar kan jämföras, om de hävdar att de är demokratiska. Idealtyper kan fungera som guider vid utformandet eller omgörningen av konkreta arrangemang, konstitutioner, sociala konventioner och politiska institutioner. De kan generera relevanta frågor för alla som har demokratiska avsikter – och kan hjälpa till i sökandet på svaren.⁴⁹

Det bör även påpekas, att många av de företeelser vilka uppfattas som politiska grundfundament inom modern liberal demokrati – exempelvis fria val, yttrandefrihet och föreningsfrihet – inte nämns i definitionen ovan. Det beror på att en ideologisk definition av demokrati inte är detsamma som en politisk definition av ett specifikt statsskick. Fria val, yttrandefrihet och föreningsfrihet utgör konkreta politiska manifestationer av den demokratiska inkluderande samhällsdialogen. Utifrån den demokratisk-ideologiska tanken om maximal inkludering av människor i dialogen kring samhällets beslutsprocesser följer den politiska frågan; hur ska det gå till?

Under historiens gång (se följande tre delar i denna bok, om demokratins historia) har mänskligheten idag – oftast – landat i lösningen med fria val, via parlamentariska samhällssystem, angående frågan hur en demokratisk stat bäst bör konstrueras. Men denna lösning utgjorde aldrig ett ödesbundet slutresultat. Som alla andra lösningar på demokratins praktiska politiska problem har den moderna liberala demokratin sina för- och nackdelar. Demokrati är en process som kan utvecklas på många olika sätt, precis som antidemokrati.

Min förhoppning är inte att min definition av demokratisk ideologi ska vinna konsensus och ett allmänt godkännande, inom de akademiska och politiska sfärerna. Istället hoppas jag att den ska förnya debatten om demokratins anatomi, politisk-filosofiska innehåll och idévärld.

---

⁴⁹ Robert A Dahl, *On democracy* (Yale, 2015), sid. 42.

Idag har demokratidebatt nedvärderats till enbart statsvetenskap. Inget ont om statsvetenskapen, men för att demokrati ska kunna överleva som fortsatt livaktig politisk idé behövs bredare intellektuella tankefält. Även sociologer, historiker, idéhistoriker, genusvetare, filosofer, kulturvetare, medievetare och andra humanvetenskaper krävs för att ge den nutida kämpande demokratidebatten vitalitet, kraft och inflytande. De följande delarna kommer förhoppningsvis att belysa detta.